

Fodor András: Futárposta

Kritikánk és költészetünk viszonyáról a párba fogott, de egyenlőtlenül húzólovak jutnak eszembe. A magát kímélő ravaszabb nem bánja, ha a másik megszakad. Szerencsére az analógia ezúttal sem pontos: a költő nyer is azon, ha a kritikus dolgát is végzi. Meg is szoktuk: ha egy-egy műről — kivált ha Babits, Németh László vagy Rónay György, Vas István idejében termett — a kortárs véleményét akarjuk tudni, először a szépírók kritikáit nézzük meg. Most, Fodor András *Futárposta* címen egybegyűjtött írásai olvastán is folyton arra kellett gondolnom: mi mindent felvállalt, ami a kritika és az intézmények dolga volna. Ha Fülep Lajos vagy Németh László már csak a világból érkező sértő ingerek elviselésére tartalékolta erejét, Fodor és néhány társa még el tudta velük hitetni, hogy nélkülözhetetlen szellemi nagyhatalmak. Ha fiatal költők úgy érezték, sose érnek ki a beérkezés útvesztőiből, Fodor — a maga biztató, hiteles figyelmével — tartani tudta bennük a lelket. Írástudók, akikre sokszor süketséggént ásitott vidékük csöndje, általa hangos és tiszta akusztikához juthattak. S nem tudom, rajta kívül megkísérelte-e valaki az élő irodalom és a mai zene közötti távolság áthidalását, nyomon kísérni mindazt, ami az Új Zenei Stúdió és a táncházak között történik. Műfordítás, képzőművészet, film, színház, muzsika, ha egyszer majd kíváncsiak lesznek, hol szakadtak el attól a közönségtől, mely hittel és szorgalommal velük ment a végsőkig, a *Futárpostát* haszonnal tanulmányozhatják.

Mikor Fodort az eszményi közönség példájává avatom, a céhbeli alázatával teszem. Másképpen szólva: amibe ő magát beleártja, abból olyan szinten is vizsgálzik, amelyet bármely szaktestület megirigyelhetne. A zenészek például azt a fejtegetést, melyben a szimfonikus zenekarba iktatott citera képességeiről, társulásának lehetőségéről beszél; a műfordítók a Rózewicz-tanulmány összevetéseit, a filológusok a József Attila halálának tisztázásához hozzájáruló írását, — e sorok íróját a *Ház Normandiában* című Kormos-vers elemzése ejtette meg annyira, hogy aztán a kötet minden sorát bizakodó figyelemmel tudta olvasni.

Tehát a szakszerűség! Természetesen ez is a költőre vall. Szempontjaival nem hivatkozik, nem bonyolódik terminológiai vitákba, nem közöl grafikonokat. A közvetlen benyomásokból indul, a vers tárgyi világának eseményeit követve, azok változásaiban észleli a lényeg felé haladás jeleit. A vers belső mozgása: mondattana, ritmikája, képei így, a tárgyi világ elváltozásaiaként kerülnek szóba, tehát a szervezés logikája szerint. Ha kinagyítva figyel meg egy-egy részletet, magyarázatában, analógiáiban a lehetséges iskolát (a film, a szürrealizmus) is tetten éri, de fő célja a teljes jelentés kifejtése marad, a kiemelt részlet varázsát is ennek: a sosem volt sajátosság pontos kifejezésének tulajdonítja. Az olvasó alig veszi észre, hogy a ki-fejlt egyetlen dráma folyamatát követve, annak mozzanataira figyelve látni és jellemezni képes a vers színterét, hangvételét, ennek változásait; a színtérben realitás és képzelet szerepét; a színtér földrajzi vonatkozásainak értelmét, a verset benépe-

sító állatok érzelmi, hangulati funkcióját, ezek változásaiban a távoli pólusok közt létesülő feszültség jeleit; ugyanebben a folyamatban a színek, s a napszakok változásait; a konkrétumok s a sejtethő dolgok viszonyát, a képek kapcsolódásában az elemek természetét, közelségét, távolságát, társulásuk könnyedségét, spontaneitását; a dikció hullámverését, a mondatok grammatikai sajátosságait, a látvány dimenzióit, tárgyiasság és személyesség viszonyát, a kép áttetszőségében a hangok szerepét, a szóösszevonások meglepetéseit, s végül — mert nem e szempontok szerint tagolja előadását — felismeréseit így sűríti átfogó summázatba: „ez (vagyis a vers titka K. F.) a költő hangjának frekvenciákkal kifejezhetetlen belső rezgése, emberi minősége, a nyelvi gesztusoknak már-már zenei érzékenysége, ahogy rátalál a dombköteltáncra, a szegről lecsattanó rézserpenyőre, a mohahomály lélegző puhaságára, a denevérszárnyak testetlenségükben is foghatóvá írt kényszermozgására; ahogy szomorús, tiszta lírába tudja oldani a legprózaibb tárgyakat, ahogy egy új *Trisztán és Izolda* töredékben akaratlanul is föl tudja mutatni — kikezdhetetlen igaz monumen-tumként — esendő sorsunk teljességét.”

Ahol nem elemez ilyen tüzetesen, egy-egy tömör és találó jellemzéssel, ott is meggyőző figyelme alaposágáról. Illyés mondatzövéseinek ama furcsaságaiban például, melyekben csak körmönfonságot észlel a türelmetlen olvasó, Fodor András a minden ízében élő próza pszichológiáját fedezi föl. Ahogy egy Csoóri-vers ambivalenciáktól feszülő sorának értelmét egyetlen mondatban megnevezi, abban a műértés és megnevezőképeség összefogása tanulmányértéku.

Műértés és jóakarát úgy dolgoznak egymás kezére ebben a kötetben, hogy ott is fedezik a véleményt, ahol hitele kétségesnek látszik. Ez azért lehetséges, mert Fodor András a súly, az érték arányának, fókának jelzését nem érzi kötelezőnek, s ha dicsér valakit, csalhatatlanul rátalál a példákra, melyek jellemzését igazolják. Így aztán csak az avatott sejtetheti, hogy költői közül ki a jelentős és ki jelentősebb.

Mentsége nemcsak a kitűnő hallás, mellyel példáit kiszemeli, vannak magasabb indítékai is. Fodor András józan és fegyelmezett természet, dionüozosi szenvedélyek, Esti Kornél-i szeszélyek vonzásának nem enged, istenkísértés, démoni játék és borzongás mámora nem nyűgözi, emigrálnia tehát nem volt hova, mikor a tisztességes jelenlét feltételei megromlottak: se égi, se alvilági narkózisokba. Menedéke a szövetkezés lett, a jobbakkal való társulás, a jobbak szolgálata — mondanám, ha hihetném, hogy szolgálni lehet ilyen odaadó figyelemmel és okos felelősséggel. *Vita* című versében ugyan még azt panaszkolta: „Több lett az élet, mint a mű”, bizonyára mert nem tudta, vagy nem hitte akkor még, hogy az élet is mű. A *Futárposta* ennek a műnek a térképe, a formálódás erkölcsse és vonatkozásrendszere olvasható le róla. Felbontva, tüzetesen az, amit *Hűség* című versében költőnk így tömörít:

*Türelmek szirtje, fegyelem bolondja,
törvény és kín bálványja, hordozom
szikár hűségemet.*

Ez a hűség természetesen a tapintat, a megbecsülés és a tisztelet hajlamait művelte s avatta az érintkezés alapkétségévé. Termékeny hajlamokat tehát, kivált ott látszik ez, ahol egy-egy mű vagy magatartás megértése vagy védelme a feladat. Zavart akkor okoznak, ha a megvilágított jelenség körül homályt létesítenek. Így válik ki például Sárosi Bálint dühök és értetlenségek homályából, s lesz a népzene kivételes józanságú, szabad lelkületű szaktekintélye. S ebben nem az a baj, hogy szolid ismeretterjesztő könyvek okán kerül Sárosi ilyen fénybe, hanem hogy olyan tendenciákkal szemben, melyek a népzene és cigányzene érték és talmiság szétválasztásában tisztább munkát végeztek.

Pedig Fodor András ismeri a közeget, melyben alakjai léteznek, de annak értelmezésében hol félszeg, hol bátoratlan. Sokszor utal például a számkivetettségére, de sehol sem kísérli meg akkori élményei elemzését, gondolatokká való kiképzését. A folyamatok feldolgozásával még ott is adós marad, ahol veszély nem

fenyegeti, s példája modelljelentőségű. Sok helyen beszél például a modern zenéről, a legmodernebbekről is az avatottak biztonságával. Pedig nem a gyerekszobában kezdődött ez az ismeretség. Milyen érdekes lenne, ha feltárná ennek színjátékát! Nem lehetett konfliktusmentes. Az *Utolsó széttekintés*ben Németh László is beszámol egy közös zenehalgatásról, Schönberg *Mózes és Áronja* volt műsoron, s azonnal arról is: tűnődtek, miért találták még Bartóknál is érthetőbbnek. Fodornál nem fejlődik, nem éleződik problémává a zeneértés gondja, tájékozódása az angol, a lengyel irodalmakban, jelenléte a mai kultúrában. A homo novus ismerősebb változata bizonytalansága miatt hallgat az ilyen gondokról, Fodort talán a szemérem feszélyezi. Nem, nem a volt szegények mai csetlését-botlását hiányolom (ennek van szakértője épp elég), hanem a megakadt (elvetélt?) honfoglalás drámáját, hiszen erkölcsi-szellemi értékek rendszerével érkeztünk, s a *Futárposta* tartalmazza is ennek az odüsszeiának az elemeit (Nagy Lászlótól nem véletlenül elemzi épp a választott verset), a folyamat, a história azonban alig tapintható bennük.

Valami gátlás más természetű kapcsolataiban is tapasztalható, a súrlódásokról, amelyek ember és ember érintkezésénél elkerülhetetlenek, jobbára hallgat. Pedig figyelme ilyen rezematok rögzítésére képes: „Nem annyira botra támaszkodó bicegése volt feltűnő, hanem ahogy a lépés közben hátrafeszlült váll, mell, arc körül valamiféle hőköltető atmoszféra támadt, valamiféle szigorú méltóság és függetlenség légköre.” Talán mondanom se kell, Nagy Lászlóról van szó. Fülep Lajosról, Németh Lászlóról, Vekardi Lászlóról hasonlóan pontos megfigyeléseket rögzített, s más témáiban is sok hiteles adalékkal szolgál, de talánnyá nem avat senkit, fölzaklató meglepetés nem éri. Ez a homo novus annyira tiszteli az értéket, hogy röstellné, ha gyermeki kíváncsiság támadna benne, még inkább, ha kaján éberséggel szemlélődne. Nem felderíteni, társulni igyekszik, bizalmat kelteni, örömet okozni, s ezt a szándékát mindig munkával hitelesíti. Ha csak kritikus lenne, bíráló éllel írhatnám mind ezt, de intézmény is: „futárposta”, aki a torzító közeg ellenére is tisztán veszi és közvetíti tér és idő roppant távolságain át a fontos üzeneteket. (*Szépirodalmi.*)

KISS FERENC

Tanulmányok a Nyugatról

Ha egyszer elkészül a *Nyugat* utóéletének krónikája, bizonyára fontos helyet kap majd benne Komlós Aladár egyik — 1952-ből való — polemikus írása. „Haladó hagyomány-e a Nyugat?” — kérdezte már cikke címével a kiváló esztéta. Az apológia költői kérdését akkor a polgári dekadencia megbélyegző vádja ellen védekezésként kellett megfogalmaznia. Azóta változott az idő: bátor kiállása, személyes példamutatása egész irodalomtörténetírásunk feladatává lett, valóságos közügygé bővült. Az első Nyugat-konferencia (1972-ben) még inkább legendaoszlató jelentőségű volt. Portré- és műközpontúságával bizonyította, hogy a folyóirat dolga elválaszthatatlan legnagyobb XX. századi íróink alkotói pályájától. Kétségbe vonta a *Nyugat* „két szárnyáról” alkotott dogmatikus hipotézis érvényét. Az 1978-as újabb tanácskozás — melynek anyaga az *Irodalomtörténeti Füzetek* századik, jubileumi számaként R. Takács Olga gondos szerkesztésében és Bodnár György eligazító előszavával most jelent meg —, már a konkrét elemzés, a tárgyilagos számbavétel kezdetét jelenti. Évfordulós pátoosztól mentesen, a szemlélet sine ira et studio elfogulatlanságával.

A kötet húsz tanulmánya: eleven, izgalmas vitaanyag. Torzító preconcepciókat föllazító, invenciókban, ötletekben gazdag. A polémia sarkpontja: mi is volt tulajdonképpen a *Nyugat* névre elkeresztelt jelenség? Írók társulása, „erős művészegy-